

Pengajian Tafsir Al-Quran: Sorotan Aliran Klasik dan Moden

Study of Tafsir Al-Quran: Highlights of Classical and Modern Trends

Bazli Bin Ahmad Hilmi¹, Mohd Yakub @ Zulkifli Bin Mohd Yusoff², Selamat Bin Amir³

¹Kolej GENIUS Insan, Universiti Sains Islam Malaysia, Nilai, Negeri Sembilan

^{2,3}Jabatan Al-Quran dan Al-Hadith, Universiti Malaya, Kuala Lumpur

Article progress

Accepted: 9 March 2020

Reviewed: 15 August 2020

Published: 30 November 2020

*Corresponding author:

Bazli Ahmad Hilmi, Kolej
GENIUS Insan, Universiti
Sains Islam Malaysia, Nilai,
Negeri Sembilan;

Email:

ahmadbazli@usim.edu.my

Abstrak: Para Sahabat dan generasi seterusnya mengambil tanggungjawab menerangkan makna al-Quran kepada masyarakat dan mentafsirkannya selepas kewafatan Rasulullah SAW. Perkembangan tafsir al-Quran terus subur dalam lipatan sejarah selama berabad dan generasi hingga perpustakaan tafsir dipenuhi dengan pelbagai jenis tafsir mengikut madrasah dan aliran. Namun tidak semua jenis pentafsiran al-Quran diterima oleh para ulama. Objektif artikel ialah menyoroti aliran klasik dan moden yang terdapat dalam pengajian tafsir menggunakan pendekatan kajian perpustakaan. Hasil kajian mendapati aliran yang wujud dalam pengajian tafsir ialah; lughawi, fiqhi, 'ilmi, 'aqdi/kalami, falsafi, adabi ijtima'i dan al-da'awi al-haraki.

Kata kunci: tafsir, moden, klasik, aliran tafsir

Abstract: The Companions and the next generation took the responsibility to explain the meaning of the Qur'an to the community and interpret it after the demise of the Prophet SAW. The development of tafsir al-Quran has continued to flourish in the fold of history for centuries and generations until the tafsir library is filled with various types of tafsir according to madrasah and stream. However, not all types of interpretation of the Qur'an are accepted by the scholars. The objective of the article is to highlight the classical and modern trends found in the study of tafsir using a library research approach. The results of the study found that the trends that exist in the study of tafsir are; lughawi, fiqhi, 'ilmi, 'aqdi / kalami, philosophy, adabi ijtima'i and al-da'awi al-haraki.

Keywords: intepretation, modern, klasik, interpretation stream

Pendahuluan

Penurunan Al-Quran dalam Bahasa Arab membolehkan para Sahabat memahami sebahagian besar makna al-Quran dan sebarang persoalan yang timbul terus diajukan kepada Rasulullah SAW. Selepas kewafatan baginda, para Sahabat dan Tabi'in mengambil tanggungjawab menerangkan makna al-Quran kepada masyarakat dan mentafsirkannya. Begitulah berterusan perkembangan tafsir dalam lipatan sejarah selama berabad dan bergenerasi hingga perpustakaan tafsir dipenuhi dengan pelbagai jenis tafsir mengikut madrasah dan aliran (Al-Khalidi, 2008). Evolusi dalam bidang tafsir dapat dilihat bertitik tolak daripada pengkodifikasian ilmu-ilmu bahasa, falsafah dan sains pada era kegemilangan peradaban Islam, begitu juga dengan mazhab-mazhab *fiqh* dan aliran *kalam*.

Perkembangan pesat juga berlaku dalam bidang penterjemahan karya-karya klasik dari peradaban pra-Islam seperti Yunani, Persia dan India. Pada fasa peradaban inilah muncul pelbagai metode dan corak aliran dalam tafsir al-Qur'an (Fahmi, 2012). Namun tidak semua metode dan aliran tafsir tersebut diterima oleh ulama kerana pentafsiran al-Quran merupakan perkara yang mempunyai manhaj dan piawaian tersendiri yang telah digariskan oleh ulama. Artikel ini akan mengupas secara tuntas aliran klasik dan moden yang terdapat dalam pengajian tafsir.

Metodologi

Metodologi kajian perpustakaan telah digunakan dalam kajian ini. Pengkaji mengguna pakai kaedah induktif dalam mengumpul data perkembangan pengajian tafsir dan aliran-aliran yang wujud dalam

tempoh tersebut. Aliran-aliran tersebut dikupas dari sudut sejarah perkembangan dan ciri-ciri masing-masing.

Keputusan & Perbincangan

Pengertian Al-Ittihad

Umumnya tafsir boleh dikategorikan kepada 4 bahagian berdasarkan aspek mana tafsir tersebut dilihat (Al-Tayyar, 1993) iaitu; 1. berdasarkan pengetahuan manusia terhadap tafsir; 2. berdasarkan sumber pentafsiran; 3. berdasarkan *al-Uslub* (Gaya Persembahan); dan 4. berdasarkan *al-Ittihad* (Corak/Aliran). Terdapat pelbagai takrifan kepada *al-Ittihad*, antaranya ialah:

1. Objektif yang ingin dicapai oleh mufassir dalam penulisan tafsir mereka (Al-Rumi, 1955).
2. Himpunan dasar dan pemikiran tertentu yang dikaitkan dengan satu kerangka teori dan bertujuan mencapai satu matlamat tertentu (Sharif, 1982).
3. Pengaruh pegangan keagamaan, ilmu kalam, aliran-aliran semasa, dan gaya penulisan tafsir, yang terbina atas asas akidah, keperluan, pandangan dan pengkhususan mufassir (Al-Rada'i, 2011).
4. Pengaruh keterujaan mufassir dan latar belakangnya sama ada dari aspek akidah, keadaan semasa, pengkhususan, atau sebagainya dalam pemahaman mufassir tersebut terhadap makna dan prinsip al-Qur'an (Markaz, 2017).
5. Hala tuju yang disasarkan dan menjadi kebiasaan oleh mufassir dalam tafsirnya, atau hala tuju tersebut dominan dalam pentafsirannya sehingga membezakannya daripada tafsiran yang lain (Al-Tayyar, 1993).

Dapat disimpulkan *al-ittihad* ialah hala tuju yang disasarkan atau dominan dalam sesuatu tafsir yang dapat dilihat melalui himpunan dasar dan pemikiran tertentu berkait dengan satu kerangka teori yang dipengaruhi oleh latar belakang mufassir sama ada dari aspek akidah, keperluan, keadaan semasa, pengkhususan, atau sebagainya dalam pemahaman mufassir tersebut terhadap makna dan prinsip al-Qur'an.

Aliran Tafsir Klasik Dan Moden

Istilah klasik dan moden adalah berkait dengan faktor masa, malah ulama berbeza pandangan dalam penetapan permulaan era moden tafsir; ada yang mengatakan permulaannya ialah akhir abad ke-19 ('Abbas, 2005; Al-Khalidi, 2008) dan sebahagian yang lain berpendapat bermula pada awal abad ke-20 (Al-Khalidi, 2008). Justeru penentuan sesuatu aliran tafsir sebagai klasik atau moden perlu dilihat kepada tarikh

kemunculan aliran tersebut. Hal ini kerana terdapat mufassir yang masih menggunakan corak klasik dalam penulisan walaupun beliau berada di era moden.

Aliran Tafsir Klasik

1.0 Aliran al-Lughawi

Al-Tafsir al-Lughawi ialah tafsir yang menjelaskan makna-makna al-Quran (termasuk setiap sumber dalam tafsir iaitu al-Qur'an, al-Sunnah, sebab nuzul dll) berdasarkan apa yang terdapat dalam Bahasa Arab (Al-Tayyar, 2001).

1.1 Sejarah Perkembangan

Kemunculan pentafsiran lughawi kepada al-Quran bermula seiring dengan gerakan penulisan tafsir pada kurun kedua hijrah ('Abbas, 2005) atau pada zaman *atba' al-tabi'in*. Terdapat dua golongan yang turut sama dalam pentafsiran al-Quran (Al-Tayyar, 2001);

i) Sekumpulan ahli bahasa yang terlibat dalam pentafsiran al-Quran dan mereka menulis dalam bidang tersebut seperti al-Kisa'i (w. 183) dan anak murid beliau al-Farra' (w. 207). Sebahagian ahli bahasa ini merupakan golongan Mu'tazilah seperti Muhammad Bin al-Mustanir (Qatrab) dan Abi al-Hasan Sa'id Bin Mas'adah (al-Akhfash)

ii) Sebahagian ahli kalam Mu'tazilah yang terlibat dalam ilmu tafsir, seperti Abu Bakr Abdul Rahman Bin Kisan al-'Asam dan selainnya.

1.2 Jenis-jenis al-Tafsir al-Lughawi

Terdapat pelbagai jenis tafsir lughawi yang dapat disenaraikan seperti berikut (Khotib, 2017):

a. Tafsir nahw atau i'rab al-Qur'an iaitu tafsir yang membahaskan i'rab (kedudukan) setiap lafaz al-Qur'an, seperti kitab al-Tibyan fi I'rab al-Qur'an karya Abdullah bin Husain al-'Akbari (w. 616 H)

b. Tafsir Saraf atau morfologi: Tafsir lughawi yang membahaskan aspek makna kata, isytiqاق dan korelasi antara perkataan seperti Tafsir al-Qur'an Karim karya Quraish Shihab, Konsep Kufur dalam al-Qur'an karya Harifuddin Cawidu.

c. Tafsir Munasabah: Tafsir lughawi yang menekankan aspek korelasi antara ayat atau surah, seperti Nazhm al-Durar fi Tanasub al-Ayat wa al-Suwar karya Burhanuddin al-Buqa'y (w. 885) dan Mafatih al-Ghaib karya Fakhruddin al-Razy (w. 606).

d. Tafsir al-Amthal: Tafsir yang cenderung menengahkan perumpamaan-perumpamaan dan majaz dalam al-Qur'an seperti kitab al-Amsal min al-Kitab wa al-Sunnah karya Abdullah Muhammad bin Ali al-Hakim al-Turmudzi (w. 585 H), Amsal al-Qur'an karya al-Mawardi (w. 450 H) dan Majaz al-Qur'an karya Izzuddin Abd Salam (w. 660 H)

Sementara dari aspek balaghah al-Tafsir al-Lughawi merangkumi tiga aspek iaitu:

a. Tafsir Ma'ani al-Qur'an: Tafsir yang mengkaji makna-makna kosa kata al-Qur'an atau seperti kitab Ma'ani al-Qur'an karya Abd Rahim Fu'dah.

b. Tafsir Bayan al-Qur'an: Tafsir yang memfokuskan penjelasan lafaz dari akar kata kemudian dikaitkan antara satu makna dengan makna yang lain seperti kitab Tafsir al-Bayani al-Qur'an karya Aisyah Abd Rahman bint al-Shathi'.

c. Tafsir Badi' al-Qur'an: Tafsir yang mengkaji al-Qur'an dari aspek keindahan susunan dan gaya bahasanya, seperti Badi' al-Qur'an karya Ibn Abi al-Ishba' al-Mishry (w. 654 H).45

2.0 Aliran Fiqhi

2.1 Sejarah Perkembangan

Salah satu objektif Allah SWT menurunkan Al-Quran ialah untuk memperbaiki tingkah laku. Justeru terdapat ayat-ayat hukum di dalam al-Quran yang mesti dipatuhi oleh manusia. Rasulullah SAW pula berperanan sebagai penjelas kepada ayat-ayat tersebut pada setiap masa dan ketika tanpa menunggu berlaku sesuatu peristiwa atau pertanyaan terlebih dahulu. Kadangkala penjelasan tersebut datang daripada baginda sendiri dan kadangkala diturunkan al-Quran (Al-Rumi, 1955).

Selepas kewafatan Nabi, para Sahabat mengistinbatkan hukum yang perlu dalam urusan kehidupan. Bertitik tolak daripada perkara tersebut perselisihan mereka dalam tafsir banyak berlaku dalam perbahasan ayat-ayat hukum. Pentafsiran ayat hukum tidak dipisahkan secara berasingan sehingga zaman Imam al-Syafie yang dikatakan individu pertama yang menulis kitab dalam pentafsiran ayat hukum secara berasingan. Sesudah beliau, para ulama mula menulis pentafsiran ayat hukum berdasarkan kepada mazhab masing-masing, sama ada ayat hukum secara berasingan atau bagi yang mentafsir keseluruhan al-Quran (Fadl, 2005).

Pada zaman Syeikh Muhammad 'Abduh, hukum-hukum ini dikaji jauh daripada pengaruh mazhab, ditonjolkan hikmah pensyariatan, dijelaskan al-I'jaz al-Tashri'i bagi al-Quran, dan dijawab keraguan yang ditimbulkan musuh-musuh Islam berkaitan hukum hakam dan pensyariatannya. Perkara ini dapat dilihat dengan jelas dalam tafsir beliau iaitu Tafsir al-Manar (Fadl, 2005).

2.1 Kitab-kitab Tafsir Fiqhi

Terdapat banyak kitab tafsir aliran yang telah ditulis dari dulu hingga kini, antara yang masyhur ialah:

- Tafsir Ahkam al-Quran karangan al-Jassas
- Al-Jami' li Ahkam al-Qur'an* karangan al-Qurtubi.
- Tafsir Ahkam al-Quran karangan Abu Bakr Ibn al-'Arabi
- Ahkam al-Quran yang dihimpunkan oleh Abu Bakr al-Bayhaqi

3.0 Aliran 'Ilmi

Tafsir 'ilmi merupakan satu istilah moden yang terbentuk daripada dua perkataan iaitu *tafsir* dan *'ilmi* (Al-Shiddi). *Tafsir 'ilmi* adalah satu ijihad dalam pentafsiran al-Qur'an berorientasikan sains dalam usaha menjelaskan makna saintifik terhadap ayat-ayat al-Qur'an terutama yang berkisar pada persoalan ciptaan atau ayat-ayat *kawniyyat* yang menepati kaedah-kaedah dan analisis sains moden (Al-Khalidi, 2008; Al-Rumi, 1955).

3.1 Sejarah Perkembangan

Tafsir 'ilmi mempunyai perkaitan secara langsung dengan pentafsiran *ayat kawniyyat*. Pada zaman Rasulullah SAW, baginda tidak memberi perhatian serius dalam pentafsiran *ayat kawniyyat*. Pentafsiran baginda terhadap *ayat kawniyyat* adalah bersifat umum, sebagai contoh baginda pernah ditanya maksud firman Allah SWT "والشمس تجري لمستقر لها", baginda kemudiannya menjawab: "Tempat penempatannya di bawah langit." Hikmah Rasulullah SAW tidak mentafsirkan *ayat kawniyyat* kerana hal tersebut akan menyebabkan pemahaman *ayat kawniyyat* terhenti walaupun terdapat penemuan-penemuan terbaru ('Awd, 1992).

Selepas kewafatan baginda, para Sahabat bertungkus-lumus menyebarkan dakwah ke seluruh pelosok alam. Kemasukan ramai bangsa bukan Arab ke dalam Islam menuntut mereka mengajarkan al-Quran secara bacaan dan tafsiran, justeru bermula pertanyaan terhadap sebahagian ayat al-Qur'an khususnya *ayat kawniyyat* ('Awd, 1992). Kemunculan *tafsir 'ilmi* adalah

berkaitan rapat dengan percampuran ilmu *kawniyyat* dengan tafsir melalui aktiviti penterjemahan ilmu tersebut ke dalam bahasa Arab pada zaman keemasan pemerintahan ‘Abbasiyah. Perkembangan dan penyebaran ilmu tersebut lebih pesat setelah kemasukan bangsa ajnabi ke dalam Islam (Mazlan, 1998).

Individu pertama memperkatakan perkara ini ialah al-Imam al-Ghazzali (m.505H) dalam kitab beliau *Ihya’ ‘Ulum al-Din* dan *Jawahir al-Qur’an* (Mazlan, 1998). Beliau telah memperkenalkan banyak perkara dalam kedua-dua karya tersebut, antaranya; al-Qur’an merangkumi ilmu keseluruhannya yang merupakan salah satu bentuk *i’jaz* al-Qur’an dan setiap ilmu bercabang keluar daripada al-Qur’an hatta ilmu falak, astronomi, perubatan dan lain-lain (Al-Najjar, 2007). Begitu ramai yang mengikuti al-Ghazzali dalam perkara tersebut, yang paling masyhur dalam kalangan *mutaqaddimin* ialah Fakhr al-Din al-Razi (m. 606H). Sementara dalam kalangan *muta’akhirin* pula ialah Tantawi Jawhari (m. 1359H) yang telah membawa kepada zahirnya *manhaj ‘ilmi* dalam al-Qur’an al-Karim (Al-Najjar, 2007).

3.2 Hukum Tafsir ‘Ilmi

Kedudukan *tafsir ‘ilmi* sebagai *al-tafsir bi al-ra’y* menjadi faktor utama ilmuwan Islam klasik dan kontemporari berbeza pandangan berkenaan hukum mentafsirkan al-Qur’an berorientasikan sains. Hal ini kerana terdapat dua kategori *al-tafsir bi al-ra’y* iaitu *al-mahmud* (terpuji) dan *al-madhmun* (tercela). Secara umum mereka boleh dikategorikan kepada tiga kelompok;

Kelompok Pertama:

Merupakan kelompok yang membolehkan *tafsir ‘ilmi* secara mutlak dan mengaplikasikannya secara melampau. Anggota dalam kelompok ini mengatakan dalam al-Qur’an terdapat segala sesuatu berkenaan penciptaan dan setiap penemuan sains merupakan pekhidmat kepada nas-nas *kawniyyat*. Mereka menghimpunkan antara semua teori dan hakikat sains dengan satu ayat daripada ayat-ayat al-Qur’an seperti mana juga mereka memalingkan lafaz ayat daripada petunjuknya dari segi bahasa. Usaha kelompok ini lebih hampir kepada penulisan ensiklopedia berbanding tafsir (‘Awd, 1992). Sebahagian daripada anggota kelompok ini ialah Shaykh al-Tantawi Jawhari, ‘Abd al-Rahman al-Kawakibi, ‘Abd al-Razzaq Nawfal, ‘Ali ‘Abd al-‘Azim, Muhammad Rashad Khalifah dan ramai lagi.

Kelompok kedua:

Merupakan kelompok yang menentang tafsiran al-Qur’an secara sains yang diketuai oleh salah seorang tokoh pemikir Islam yang ulung iaitu al-Imam Abu Ishaq

al-Shatibi Ibrahim bin Musa al-Lakhmi al-Gharnati (m. 790H). Sementara ulama masa kini yang sependapat dengan kumpulan ini ialah al-Shaykh Amin al-Khuli. Demikian juga al-Shaykh Mahmud Shaltut yang merupakan mantan Shaykh al-Azhar (Abdul Rashid, 2009). Mereka mengatakan al-Qur’an matlamatnya ialah hidayah dan *i’jaz* sementara *i’jaz* al-Qur’an tidak berlaku kecuali daripada jenis yang dikenali dengannya pada zaman penurunan dan memadai bahawa al-Qur’an tidak bertentangan dengan sains, malah al-Qur’an telah meletakkan metodologi kepada sesiapa yang berminat dengan perkara tersebut dan menyeru kepadanya (‘Awd, 1992). Mereka juga berpandangan mukjizat al-Qur’an adalah tetap, sedangkan sains sentiasa berubah-ubah mengikut keadaan, masa dan pengkaji.

Kelompok Ketiga:

Merupakan kelompok yang bersifat sederhana. Ahli kelompok ini tidak pernah mengatakan setiap sesuatu dalam al-Qur’an adalah daripada apa yang dibawa oleh sains dan mereka juga tidak menafikan yang setiap penemuan menjadi pekhidmat kepada nas. Mereka melihat pentafsiran sebahagian *ayat kawniyyat* al-Qur’an dengan beberapa syarat dan piawai yang mereka gariskan walaupun tidak memadai berdasarkan terdapat tambahan sebahagian daripada syarat dan piawai tersebut terhadap individu tertentu. Antara yang tergolong dalam kelompok ini ialah ‘Abd al-‘Aziz Isma‘il, Hanafi Ahmad, Muhammad Ahmad al-Ghamrawi dan ramai lagi (‘Awd, 1992).

Dalam hal ini pengkaji sepakat dengan golongan yang ketiga. Hal ini kerana alasan yang diberikan oleh golongan yang menentang *tafsir ‘ilmi* adalah bersifat umum dan alasan tersebut dapat diharmonikan dengan meletakkan beberapa syarat dan piawai tertentu seperti hanya fakta sains yang digunakan dalam pentafsiran ayat al-Qur’an, bukan sekadar teori atau hipotesis. Realitinya *tafsir ‘ilmi* menjadi satu keperluan dalam mentafsirkan al-Qur’an seiring dengan perkembangan teknologi dan pengetahuan dewasa ini.

3.3 Manhaj Tafsir ‘Ilmi

Para ulama telah bersepakat dalam meletakkan kaedah umum yang mesti diberi perhatian bagi sesiapa yang ingin mentafsirkan al-Qur’an tidak kira apa jua jenis dan aliran tafsir termasuklah juga *tafsir ‘ilmi*. Kaedah umum tersebut ialah *mufasssir* mestilah mentafsirkan al-Qur’an dengan al-Qur’an itu sendiri terlebih dahulu. Jika tidak didapati hendaklah mentafsirkan al-Qur’an dengan al-Sunnah kerana ia merupakan penerang kepada al-Qur’an. Jika tidak didapati hendaklah merujuk kepada kata-kata para Sahabat RA kerana mereka lebih mengetahui tentang

peristiwa dan keadaan semasa penurunan al-Qur'an. Namun yang diambil hanyalah perkara yang *sahih* daripada mereka. Jika masih tidak didapati hendaklah mentafsirkan dengan kata-kata Tabi'in (Al-'Ak, 1986). Pentafsiran berdasarkan sumber-sumber ini dinamakan sebagai *al-tafsir bi al-ma'thur* atau *al-naqli* (Al-'Ak, 1986).

Sekiranya masih tidak didapati dalam sumber-sumber utama tersebut maka tiada cara lain bagi *mufasssir* selepas daripada itu kecuali untuk menggunakan fikiran, mencari idea dan menggandakan usaha dalam mencari pendedahan tentang apa yang dimaksudkan oleh Allah SWT (Al-Dhahabi, 2000). Dalam erti kata *mufasssir* hendaklah berijtihad apabila dia memenuhi syarat-syarat ijtihad. Oleh kerana *tafsir 'ilmi* tidak terkeluar daripada konsep pentafsiran berdasarkan ijtihad dalam menjelaskan al-Qur'an, menerangkan maknanya dan mendedahkan apa yang dikehendaki nas al-Qur'an, isyarat atau isi kandungannya, maka *tafsir 'ilmi* tidak dianggap diterima selagi tidak menepati kaedah *tafsir bi al-ra'y* secara umum dan piawaiian *tafsir 'ilmi* secara khusus. Antara piawaiian tersebut tafsir 'ilmi secara khusus ialah ('Abbas, 2005):

1. Menepati bahasa Arab dengan sempurna di mana makna yang ditafsirkan sepadan dengan makna dari sudut bahasa.
2. Tidak bercanggah dengan *ma'thur* yang sahih daripada Rasulullah SAW atau sesuatu yang hukumnya adalah *marfu'*.
3. Menepati konteks ayat al-Qur'an agar pentafsiran tidak lari daripada konteks tersebut.
4. Berwaspada daripada mendedahkan *tafsir 'ilmi* kepada perkhawaran dan keadaan mukjizat-mukjizat atau hari akhirat.
5. Mentafsirkan al-Qur'an berdasarkan fakta saintifik yang terbukti dan mengelak daripada melibatkan teori palsu lagi kuno.

3.4 Kitab-kitab Tafsir 'Ilmi

Terdapat banyak kitab *tafsir 'ilmi* yang telah ditulis dari dulu hingga kini, antara yang masyhur ialah:

- a) Al-Tafsir al-Kabir karangan al-Imam Fakhr al-Razi.
- b) Al-Jawahir fi Tafsir al-Qur'an al-Karim karangan Shaykh Tantawi al-Jawhari.
- c) Tafsir al-Ayat al-Kawaniyyah fi al-Qur'an al-Karim karangan Zaghul al-Najjar.
- d) Kashf al-Asrar al-Nawraniyyat al-Qur'aniyyat oleh Muhammad bin Ahmad al-Iskandarani.
- e) Al-Tafsir al-'Ilmi li al-Ayat al-Kawaniyyat fi al-Qur'an oleh Hanafi Ahmad.

4.0 Aliran Al-Kalamiy/Al-'Aqdi

4.1 Sejarah Perkembangan

Al-Kalam dalam konteks ini merujuk kepada ilmu akidah. Perbezaan dalam permasalahan akidah tidak pernah berlaku pada zaman Rasulullah SAW namun ia berlaku pasca kewafatan baginda terutama dalam masalah al-Imamah. Perbezaan ini makin meluas secara berperingkat mencakupi masalah sifat Allah SWT dan Nabi Muhammad SAW (Al-Rada'i, 2011).

Apabila dibentuk ilmu Kalam antara akhir kurun pertama dan permulaan kurun kedua, muncul madrasah Mu'tazilah yang dibawa oleh Wasil Bin 'Ata', selepas itu muncul al-'Asha'irah daripada jalur Abu Hasan al-'Ash'ari pada akhir kurun ke-3 dan awal kurun ke-4, kemudiannya muncul kumpulan al-Maturidiah. Madrasah kalamiah bagi Syi'ah pula terbentuk daripada jalur Ahl al-Bayt ketika permulaan kemunculan Islam, mempunyai akidah khas dalam persoalan al-Imamah dan al-'Ismat yang kemudiannya menjadi lebih jelas dan tersusun di tangan sebahagian ulama seperti al-Syaikh al-mufid. Madrasah ini juga melakukan pentafsiran al-Quran, mereka mengambil ayat-ayat yang selari dengan pandangan mereka, mentakwilkan ayat-ayat yang bercanggah, atau mentafsir dengan bimbingan mereka sama ada dengan betul atau sebaliknya. Bertitik tolak daripada perkara ini, muncul aliran-aliran al-kalamiyah dalam tafsir dengan bentuk yang pelbagai (Al-Rada'i, 2011).

4.2 Jenis-jenis Aliran Al-Kalamiyah

4.2.1. Al-I'tizaliyy

Golongan Mu'tazilah ialah pengikut Wasil Bin 'Ata' dan individu yang terkenal dalam madrasah ini antaranya 'Amru Bin 'Ubayd, al-Jahiz dan al-Zamakhshari. Al-Mu'tazilah berpegang bahawa manusia adalah bebas dan berhak memilih, al-Quran boleh ditafsirkan dengan akal, dan akal mampu mencapai hakikat sesuatu. Malah mereka juga mengatakan Kalam Allah adalah makhluk. Akidah Mu'tazilah ini berterusan secara makmur hingga zaman al-Mutawakkil, di mana beliau menyeksa mereka dengan teruk pada zaman beliau. Selepas itu, tersebar mazhab al-'Ash'ari semenjak zaman tersebut (Al-Rada'i, 2011).

Antara kitab dalam aliran ini ialah:

1. Mutashabih al-Quran karangan al-Qadi 'Abd al-Jabbar
2. Tanzih al-Qur'an 'an al-Mata'in karangan al-Qadi 'Abd al-Jabbar
3. Al-Kashshaf karangan Mahmud Bin 'Umar al-Zamakhshari

4.2.2. *Al-Ash'ariy*

Al-Asha'irah merupakan pengikut Abu al-Hasan al-Ash'ariy, individu terkenal dalam kalangan mereka ialah al-Qadi Abu Bakr al-Baqillani, Abu Ishaq al-Asfirani, Imam al-Haramayn al-Juwayni, Muhammad al-Ghazzali dan Imam al-Fakhr al-Razi. Al-Asha'irah tidak beriktikad dengan kebebasan manusia dan hak memilihnya, mereka mengatakan amalan manusia dicipta di sisi Allah SWT dan Kalam Allah SWT bersifat qadim. Manhaj golongan ini dalam pentafsiran al-Qur'an ialah menitikberatkan makna zahir ayat dan menjauhi penggunaan akal (Al-Rada'i, 2011).

Antara kitab dalam aliran ini ialah:

1. Ta'wilat al-Qur'an karangan Abu Mansur Mahmud al-Maturidi
2. Madarik al-Tanzil wa Haqa'iq al-Ta'wil (Tafsir al-Nasafi) karangan Abdullah Ibn Ahmad al-Nasafi
3. Mafatih al-Ghayb karangan al-Imam al-Fakhr al-Razi

4.2.3. *Syi'ah*

Syi'ah pada asalnya merupakan kelompok individu yang menyokong Saidina Ali RA, ahl al-bayt dan penjaga mereka. Mazhab ini adalah yang terawal daripada mazhab-mazhab dalam Islam, permulaan kemunculannya pada akhir zaman Saidina 'Uthman RA, kemudian berkembang dan meluas pada zaman 'Ali RA. Orang ramai sangat terpegun dengan kekuatan agama, kemampuan ilmu dan bakat beliau, maka diambil kesempatan ini untuk menyebarkan mazhab Syi'ah. Apabila datang zaman Bani Umayyah, berlaku kezaliman dan kesukaran yang teruk kepada ahli keluarga 'Ali telah membangkitkan kasih sayang terhadap mereka dan orang ramai melihat bahawa 'Ali dan keturunannya adalah saksi kezaliman Umawi. Maka semakin luas skop mazhab ini dan bertambah ramai penyokongnya (Al-Dhahabi, 2000).

Kecintaan kepada 'Ali dan keturunan bukanlah sesuatu yang baharu pada zaman Sahabat, namun kecintaan tersebut tidaklah menghalang mereka daripada memberi bai'ah kepada khilafah sebelum beliau kerana syura adalah lambang kesepaduan. Begitu juga kecintaan tersebut tidak membawa para Sahabat RA untuk bersetuju dengan prinsip yang hampir menjadi persepakatan Syi'ah, dimana mereka melihat Saidina 'Ali sebagai tonggak mazhab dan akidah Syi'ah iaitu "Al-Imamah bukan daripada kepentingan umum yang perlukan perhatian, bahkan merupakan rukun agama dan peraturan Islam dan tidak harus bagi Nabi SAW melupakan dan tidak wakilkan kepada umat malah wajib menentukan al-Imam kepada mereka yang bersifat ma'sum daripada dosa besar dan dosa kecil. Saidina 'Ali

RA adalah individu yang ditentukan oleh baginda SAW (Al-Dhahabi, 2000). Mazhab Syi'ah berpegang dengan tauhid al-Sifati dan al-Af'ali, beriktikad bahawa manusia bebas dalam tindakan (bukan secara mutlak, tetapi dalam satu atau dua perkara) dan Allah SWT tidak akan dapat dilihat dengan mata di dunia dan juga akhirat. Dalam pentafsiran al-Quran pula, mazhab ini menekankan kepada zahir dan batin al-Quran (Al-Rada'i, 2011).

Namun tidak semua Syi'ah bersepakat dalam mazhab dan akidah, hawa nafsu telah memisahkan mereka lalu berpecah menjadi beberapa cabang atas dua faktor utama; 1. Perbezaan dalam prinsip dan ajaran; 2. Perbezaan dalam penentuan al-Imam (Al-Dhahabi, 2000).

Antara kitab dalam aliran ini ialah:

1. Ghurar al-Fawa'id wa durar al-Qala'id karangan al-Syarif al-Murtada
2. Tafsir al-Tibyan karangan Abu Ja'far al-Tusi
3. Tafsir Majma' al-Bayan karangan Abu 'Ali al-Tabrasi
4. Tafsir Kalami Qur'an Majid, karangan Muhammad Husayn al-Ruhani

5.0 *Aliran al-Falsafi*

Pengaruh keterujaan mufassir dan latar belakang falsafahnya dalam proses mentafsir, memahami makna dan menjelaskan prinsip al-Quran (Markaz, 2017).

5.1 *Sejarah Perkembangan*

Aliran ini mula terbentuk dan muncul pada zaman pemerintahan Khilafah 'Abbasiyyah rentetan daripada penterjemahan tinggalan falsafah Greek, India, dan Parsi ke dalam Bahasa Arab. Kemasukan ideologi falsafah dalam persekitaran ilmu Islam membawa kepada kemunculan orientasi yang berbeza dalam kalangan umat Islam iaitu menolak atau menyokong ideologi tersebut berpandukan Al-Quran, ditambah pula hubungan kognitif yang menghubungkan ilmu falsafah dengan ilmu Kalam dan permasalahan ilmu Kalam yang timbul pada waktu tersebut memerlukan proses pemikiran falsafah. Aliran ini telah terbentuk pada kurun seterusnya, maka muncul banyak tafsiran bercorak falsafah yang memberi manfaat dalam pemahaman dan tafsiran Al-Quran pada zaman pembukuan dan masih menjadi praktikal dalam pentafsiran dewasa ini (Markaz, 2017).

Antara kitab dalam aliran ini ialah (Al-Khalidi, 2008):

1. Tafsir Mafatih al-Ghayb karangan Fakhr al-Din al-Razi
2. Tafsir Anwar al-Tanzil wa Asrar al-Ta'wil karangan al-Baydawi

5.2 Ciri-ciri Tafsir Aliran al-Falsafi

Permasalahan yang biasa disentuh dalam aliran ini ialah (Markaz, 2017):

1. Penumpuan kepada ayat-ayat berkaitan kewujudan Allah SWT dan sifat-Nya
2. Penumpuan kepada ayat-ayat mutashabihat
3. Pentakwilan zahir al-Quran, pengharmonian antara makna zahir dan pemikiran falsafah, dan penggunaan ayat al-Qur'an sebagai penyokong pemikiran tersebut.
4. Pemanfaatan akal dan bukti dan berpegang kepada manhaj ijthidat dan akal dalam tafsir
5. Mempertahankan pemikiran dan teori falasah secara khusus

Aliran Tafsir Moden

1.0 Aliran Al-Adabi al-Ijtima'i

Corak atau aliran dalam tafsir al-Qur'an yang memberi penekanan kepada pendedahan aspek-aspek resolusi dalam ungkapan al-Qur'an terlebih dahulu, kemudian dirumuskan maksud yang dimatlamatkan oleh al-Quran dalam uslub yang menarik seterusnya menggunakan nas al-Qur'an tersebut dalam bentuk aturan kemasyarakatan dan sistem peradaban (Al-Dhahabi, 2000).

Metode ini merupakan pemahaman ayat al-Qur'an dalam pelbagai pendekatan yang berobjektifkan kepentingan masyarakat dan setiap pentafsiran yang dilakukan meliputi tema-tema tertentu bermatlamat sebagai solusi dalam penyelesaian masalah umat dan juga jalan kebenaran (Amir, 2016).

1.1 Sejarah Kemunculan

Tafsir al-Adabi al-Ijtima'i merupakan satu inovasi dalam dunia tafsir yang dipelopori oleh madrasah Al-Imam al-Syeikh Muhammad 'Abduh. Pemimpin dan pengikut madrasah ini berusaha keras dalam mentafsirkan Kitabullah dan memberi panduan kepada manusia terhadap kebaikan dunia dan akhirat. Kebaikan madrasah ini antaranya ialah ia bebas daripada pengaruh sebarang mazhab dan antara kelemahannya ialah ia memberikan kebebasan yang sangat luas kepada akal sehingga dita'wilkan sebahagian hakikat pensyariatian yang dibawa oleh al-Qur'an dan diubah daripada hakikat kepada majaz atau perumpamaan (Al-Dhahabi, 2000).

Antara kitab dalam aliran ini ialah:

1. Tafsir al-Manar karangan Muhammd 'Abduh
2. Tafsir al-Maraghi karangan Ahmad Mustafa al-

Maraghi.

2.0 Al-Tafsir al-Da'awi al-Haraki

Tafsiran yang memfokuskan dakwah dan harakah, tarbiah dan *tazkiyah*, jihad dan mujahadah, dakwah kaum Muslimin kepada pergerakan dengan al-Quran, penentangan terhadap kuffar atas asasnya, dan mendahulukan pengajian dalam dakwah, jihad dan *muwajahah* (Al-Khalidi, 2008). Contoh kitab dalam corak ini ialah *Fi Zilal al-Qur'an* karangan Sayyid Qutub dan al-Asas fi al-Tafsir karangan Sa'id Hawwa. Tafsir *Fi Zilal al-Qur'an* ditulis pada zaman ketiadaan negara Islam dan undang-undang Islam begitu asing dalam kalangan masyarakat. Justeru beliau lebih cenderung untuk mengajak masyarakat kembali kepada syariat Islam ('Ali et.al, 1980) dalam tafsir beliau yang kemudiannya dikategorikan bercorak *al-da'awi al-haraki*.

Rujukan

- 'Abbas, Fadl Hasan (2005). *Al-Tafsir Asasiyyatuh wa Ittijahatuh*. Amman: Maktabah Dandis.
- 'Ali Ja'far, Muhammad Muslim & al-Sarhan, Muhy Hilal (1980). *Manahij al-Mufassirin*. Beirut: Dar al-Ma'rifah.
- 'Awd, Bakr Zakiy (1992). "Al-Tafsir al-'Ilmi li al-Ayat al-Kawniyyat Tarikhuh Mawaqif al-'Ulama' Minh", *Jurnal Fakulti Syariah, Undang-undang & Pengajian Islam*, no. 10.
- Abdul Rashid Ahmad (2009). "Aspek-Aspek Kemukjizatan al-Qur'an", *Jurnal al-Bayan*, j.7.
- Al-'Ak, Khalid 'Abd al-Rahman (1986). *Usul al-Tafsir wa Qawa'iduh*. Cet. ke-2; Beirut: Dar al-Nafa'is.
- Al-Khalidi, 'Abd al-Fattah (2008). *Ta'rif al-Darisin bi Manahij al-Mufassirin*. Cet. 3, Damsyik: Dar al-Qalam.
- Al-Dhahabi, Muhammad Husayn (2000). *Al-Tafsir wa al-Mufassirin*. Cet. ke-7, Kaherah: Maktabah Wahbah.
- Al-Najjar, Zaghul (2007). *Tafsir al-Ayat al-Kawniyyat fi al-Qur'an al-Karim*. Kaherah: Maktabah al-Shuruq al-Dawliyyat.
- Al-Rada'i, Muhammad 'Ali (2018). *Manahij al-Tafsir wa Ittijahatuhu: Dirasah Muqaranah fi Manahij Tafsir al-Qur'an* (cet.3, Beirut: Center of Civilization for The Development of Islamic Thought.
- Al-Rumi, Fahd 'Abd al-Rahman (1995). *Buhuth fi Usul al-Tafsir wa Manahijuhu*. Cet.4, Riyad: Muassasah al-Tawbah.

- Al-Shiddi, ‘Adil ‘Ali (2010). *Al-Tafsir al-‘Ilmi al-Tajribi li al-Qur’an al-Karim Judhuruhi wa Tatbiqatuhu wa al-Mawqif Minh*. Riyad: Dar al-Watan li al-Nashr wa al-Tawzi’.
- Al-Tayyar, Musa‘id, Sulayman (1993), *Fusul fi Usul al-Tafsir*. Riyad: Dar al-Nashr al-Nazuli.
- Al-Tayyar, Musa‘id, Sulayman (2001). *Al-Tafsir al-Lughawi li al-Qur’an al-Karim*. Riyad: Dar Ibn al-Jawzi.
- Amir, Selamat (2016). “Elemen Saintifik dalam Al-Qur’an: Analisis Terhadap Tafsir Al-Sha’rawi Karangan Muhammad Mutawalli Al-Sha’rawi/Selamat Bin Amir.” Tesis Kedoktoran, Universiti Malaya.
- Khotib, Ahmad Baijuri (2017). “Corak Penafsiran Al-Qur’an (Periode Klasik–Modern).” *Hikamuna: Jurnal Pengkajian Hukum Islam*, v. 1, no. 1.
- Markaz al-Ma’arif li al-Ta’lif wa al-Tahqiq (2017). *Asasiyyat ‘Ilm al-Tafsir*. Beirut: Dar al-Ma’arif al-Islamiyyah al-Thaqafiyyah.
- Mazlan Ibrahim (1998). “Tafsir ‘Ilmiy: Sejarah Perkembangan Serta Pandangan Ahli Tafsir dan Ulama Terhadapnya” (disertasi Master, Fakulti Pengajian Islam Universiti Kebangsaan Malaysia)
- Sharif, Muhammad Ibrahim (1982). *Ittijahat al-Tajdid fi al-Tafsir fi al-Misr fi al-Qarn al-‘Ishrin*. Kaherah: Dar al-Turath.
- Fahmi Salim, “Tafsir Saintifik Isyarat-isyarat Ilmiah dalam Al-Qur’an”, dicapai pada 17 Februari 2012, <http://quran.al-shia.org/id/lib/60.htm>